

który wydobyl na światło dzienne Tykoniusza (a w III księdze *De doctrina christiana* omówił jego zasady egzegetyczne), i dlatego należy mu się szczególnie miejsce wśród egzegetów wczesnochrześcijańskich. Ks dr Krzysztof Tyburowski (Rzeszów, WSD) postulował również umieszczenie Ambrozjastra wśród najważniejszych podręczników egzegezy, omówionych przez ks. Czyżewskiego. Ks. prof. A. Żurek – odnosząc się do wystąpienia ks. P. Szczura – prosił o przybliżenie okoliczności, w jakich zostały wygłoszone tytułowe homilie: kto mógł w nich uczestniczyć oraz jaka była ich forma?, podkreślając, że są to wiadomości podstawowe dla podejmowanego tematu. Ks. dr Andrzej Uciecha (Katowice, UŚ) wskazywał na niejasność zawartą w tytule referatu ks. P. Szczura, zwracając uwagę na konieczność doprecyzowania, czy chodzi mu o metody pedagogiczne czy może raczej o metody kaznodziejskie. Ostatni głos w dyskusji należał do ks. dr hab. Krzysztofa Bardskiego (Warszawa, UKSW), który przypomniał zgromadzonym o istnieniu w okresie patrystycznym egzegezy biblijnej dwóch kierunków – sensu literalnego i alegorycznego. Po tej wypowiedzi zgromadzeni wysłuchali ostatniego referatu: o. dr. Dariusza Kasprzaka (Kraków, PAT) – *Sposoby reakcji Kościoła na zło w V wieku – przykład Italii i Galii*; oraz komunikatu ks. prof. dr. hab. Jana Słomki (Łódź, UŚ) – *Wykład patrologii w czasach internetu*.

Ostatnie słowa należały do przewodniczącego Sekcji – ks. prof. Mariusza Szrama, który podziękował za gościnę Księżom Pallotynom, prelegentom za wystąpienia, a wszystkim obecnym za przybycie. Jednocześnie zaprosił polskich patrologów na kolejne spotkanie Sekcji Patrystycznej do Płocka, we wrześniu 2009 r., które poświęcone będzie tematowi: *Kościół starożytny. Królestwo Chrystusa i instytucja*.

Ks. Marcin Wysocki – Lublin, KUL

14. ŚWIĘTOŚĆ A DOBRO (Kraków, PAT, 20 XI 2008)

Dnia 20 XI 2008 r. w Auli Jana Pawła II Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej w Krakowie odbyła się konferencja naukowa nt. *Świętość a dobro*, której organizatorem było Polskie Towarzystwo Teologiczne. Formuła symposium, zaproponowanego przez ks. prof. dr. hab. Edward Stańka, nawiązywała do tradycji spotkań patrystycznych, organizowanych przez niego na przestrzeni wielu ostatnich lat. Konferencja, na którą licznie przybyli pracownicy i studenci Papieskiej Akademii Teologicznej oraz przedstawiciele środowisk patrystycznych i sympatycy antyku chrześcijańskiego spoza Krakowa, stanowiła formę pożegnania ks. prof. Edwarda Stańka, który postanowił definitywnie odejść na emeryturę z Wydziału Teologicznego PAT.

Osoby obecne w auli powitał jego następcą w katedrze ks. prof. dr. hab. Jan Żelazny, zapraszając następnie uczestników do wspólnej modlitwy słowami Psalmu 16. Przewodniczenie obradom powierzył ks. prof. dr. hab. Kazimierzowi

Panusiowi – prorektorowi PAT, który do wygłoszenia referatów zaprosił trzech prelegentów: ks. dr hab. Arkadiusza Barona (Kraków, PAT), ks. prof. dr hab. Henryka Pietrasa (Kraków, WSFP Ignatianum) oraz ks. prof. dr hab. Wincentego Myszora (Katowice, UŚ).

Ks. A. Baron, występujący na początku, przedstawił zagadnienie: *Świętość dana czy zadana w świetle ideałów człowieka głoszonych w starożytności*. Na wstępie zauważył, że już w czasach przedchrześcijańskich pojęcie świętości pojawiło się w religii i w filozofii. Dodał jednak, iż każdy z tych nurtów zwraca uwagę na inne jej treści, stąd różnorodność terminologiczna: poza gr. *hagios* (łac. *sanctus*), pojawiają się takie terminy jak *eusebeia* (pobożność), czy doskonałość i sprawiedliwość – wszystkie one jednak pozostają w związku z dobrem. Stwierdził nadto, iż na gruncie religii analiza świętości odsłania wyraźnie zarysowaną relację do Boga (choć, jak pokazały dalsze analizy, odniesienie to pojawia się również w filozofii – np. w platonizmie). Następnie przeszedł do prezentacji różnych stanowisk. Odpowiadając na pytanie „jak rozumiano świętość w religii?”, odwołał się do wierzeń egipskich, zoroastryzmu, judaizmu, chrześcijaństwa i manicheizmu. Podkreślił, iż w religii egipskiej związana ona była z działaniem, bowiem centralnym pojęciem było boskie *maat*, oznaczające ład społeczny i moralny: postępowanie zgodne z *maat* gwarantowało człowiekowi właściwe zachowanie i dobry osąd po śmierci; podobnie w zoroastryzmie, gdzie pojawia się jednak wyraźniej zarysowana kwestia wyboru pomiędzy dwoma zasadami: dobrem (*aša*) i złem (*druža*). Natomiast w judaizmie – jak zaznaczył – podstawą było przymierze zawarte z Bogiem, który dał swojemu ludowi Prawo: znajomość norm i wierne ich wypełnianie rozwijają w człowieku sprawiedliwość, prawość (pojęcie „sprawiedliwego wobec Boga”). Na tym tle Prelegent ukazał odmienność chrześcijaństwa – w którym dobro i świętość wiążą się z absolutyzacją Miłości, znajdującej odbicie w przykazaniu miłości (bliźniego), oraz oryginalność manicheizmu, który na gruncie nauki o dwóch zasadach, świetle-uchu (dobru) i ciemności-materii (złu) rozwinął jako podstawową normę etyczną ideę uwalniania (poprzez odpowiednie praktyki) światła z materii. Z filozoficznych koncepcji świętości/doskonałości Prelegent przedstawił kolejno naukę Platona i Arystotelesa (celem człowieka jest upodobnienie się do Boga), cyników i stoików (ideałem jest życie proste i bliskie natury), medioplatoników (upodobnianie się do Boga ma charakter etyczny – m.in. dokonuje się poprzez opanowanie namiętności) oraz Filona Aleksandryjskiego (początkiem świętości – *eusebeia* – jest poznanie Boga). Na koniec stwierdził, iż interesujące byłoby zbadanie, jaki wpływ idee te miały na wczesnochrześcijańską refleksję na temat świętości.

Ks. H. Pietras z kolei wygłosił referat nt. *Kościół jako wspólnota świętych*. Na wstępie stwierdził, iż w myśli chrześcijańskiej kwestia świętości ściśle wiąże się z zagadnieniami zbawienia (przynosi je człowiekowi Chrystus) oraz zmartwychwstania, które występuje w dwojakim sensie: religijno-moralnym i eschatologicznym, co zakłada również dwa rodzaje wspólnoty: ziemską wspólnotę ludzi ochrzczonych oraz niebiańską wspólnotę ludzi zbawionych. Następnie przedsta-

wił wybrane cytaty, ilustrujące tę naukę: rozpoczął od dwóch fragmentów, pochodzących z Nowego Testamentu: Ewangelii św. Jana (5, 24-29) oraz Apokalipsy (20, 1-6), stwierdzając, iż mowa jest w nich o zmartwychwstaniu serca, które rozpoczyna się w momencie chrztu, a następnie ugruntowane zostaje przez dobre uczynki i ascezę, oraz o zmartwychwstaniu ostatecznym – w ciele. Prelegent zwrócił też uwagę na przedstawiony w Apokalipsie wątek sądu, który odbędzie się nad zmartwychwstałymi duszami po ponownym przyjsciu Jezusa na ziemię oraz tysiącletniego panowania Zbawcy wraz ze wspólnotą ludzi zbawionych. Kolejne cytaty, jakie przedstawił, pochodziły z Orygenesowego *Komentarza do Listu św. Pawła do Rzymian* (V 9), z *Listu do Diogneta* (5), z *Apologii* (I 61, 2nn) Justyna Męczennika, z *Kobierców* (VII 17, 107) Klemensa Aleksandryjskiego, *Listu* (73, 21) św. Cypriana i z traktatu *O państwie Bożym* (XX 9, 4) św. Augustyna. Każdy z prezentowanych fragmentów wnosi, według Prelegenta, nowe treści: Orygenes (którego komentarz koresponduje z J 24-29) pisze, iż zmartwychwstanie człowieka „wszczepione” jest w zmartwychwstanie Chrystusa, dlatego też należy (aby osiągnąć życie wieczne) Go naśladować: autor *Listu do Diogneta*, charakteryzując życie chrześcijan, podkreśla, że należy umrzeć dla spraw ziemskich – to prowadzi do zbawienia; Justyn Męczennik uczy, iż chrzest odradza z martwych; myśl tę kontynuuje Cyprian z Kartaginy, rozpatrując kwestię powtórnego chrztu dla herezyków, pragnących powrócić do Kościoła; Augustyn natomiast utożsamia zbawienie, jakie przyniósł Chrystus, jedynie ze zbawieniem eschatologicznym; z kolei charakterystykę Kościoła przynoszą wypowiedzi Klemensa Aleksandryjskiego (jest to wspólnota sprawiedliwych) oraz Orygenes (w *Homiliach na Ewangelię Łukasza* 23, 8: są dwie wspólnoty – ludzi i aniołów).

Ostatni prelegent – ks. W. Myszor – przedstawił temat *Gnoza: zbawcza wiedza i świętość*. Swoją wykład rozpoczął od stwierdzenia, iż związek wiedzy i świętości podkreślały w starożytności różne systemy religijno-filozoficzne: np. religie misteryjne, platonizm i hermetyzm oraz wczesne chrześcijaństwo. Następnie wyjaśnił, iż kwestię relacji tych dwóch „wartości religijnych” przedstawi na przykładzie hermetyzmu oraz wypowiedzi autorów chrześcijańskich z II wieku. Omawiając hermetyzm, Prelegent zauważył, iż w nurcie tym związek poznania i świętości jest bardzo silnie akcentowany. Jako przykład podał traktat VI z *Corpus Hermeticum* (CH VI): zauważył, iż autor wychodząc od twierdzenia „świat jest zły, zaś Bóg jest pełen dobra”, postuluje oderwanie się od świata (i poznania zmysłowego) oraz zachęca do kontemplowania rzeczy boskich: jest ono możliwe dlatego, że po pierwsze, istotą człowieka jest umysł, który ma zdolność poznawania Boga, po drugie, stanowi on (umysł) boską cząstkę w człowieku. Idee te (wpisują się one w filozoficzną zasadę „poznaj samego siebie”) możemy odczytać, jak zauważył dalej Prelegent, w hymnie z ostatniej części *Pojmandresa* (CH I 31: „Święty jest Bóg, który chce być poznany i bywa poznany przez swoich” – tłum. W. Myszor). Podsumowując tę część referatu stwierdził, iż ostatnie badania nad hermetyzmem wskazują w niektórych utworach na wpływ słownictwa biblijnego, a nawet chrześcijańskiego, co nasuwa przypuszczenie, iż być może zostały one napisane

przez chrześcijan dla pogan w celach propagandowych. W drugiej części referatu Prelegent omówił gnozę chrześcijańską, odwołując się tutaj do wypowiedzi dwóch autorów – św. Justyna Męczennika i św. Ireneusza. W obu przypadkach poznanie Boga (bóstwa, boskości) jest dziełem oświecenia, które pochodzi od Logosu. Kwestię tę – jak wynikało z dalszych wywodów – rozwinął zwłaszcza Ireneusz, który twierdził, iż bez działania Logosu człowiek nie poznałby miłości Boga (wątek pojawiający się w *Adversus haereses* V). Swoje wystąpienie ks. W. Myszor zakończył pytaniem: „Czy człowiek ma naturalną zdolność poznania Boga, czy też potrzebuje specjalnego uzdolnienia (pomocy)?”.

W dyskusji udział wzięli: ks. prof. E. Staniek, ks. prof. A. Baron, dr Sylwia Kaczmarek (Kraków, PAT), dr Anna Z. Zmorzanka (Lublin, KUL) oraz studenci PAT. Na wstępie głos zabrał ks. A. Baron, który nawiązując do referatu ks. W. yszora, rozwinął wątek Boga, jako tego, który uświęca człowieka; z kolei A. Zmorzanka odnosząc się do wypowiedzi ks. Barona o zoroastryzmie stwierdziła, iż w religii tej wybór drogi (która dokonuje się już na samym początku, bowiem Aryman sam wybiera swój los) ma skutki nie tylko moralne, ale również ontyczne (dualizm). Następnie postawiono ks. H. Pietrasowi dwa pytania: „Czym różni się życie przeciętnego katolika od życia człowieka nieochrzczonego?” (Studentka PAT) i „Gdzie (w jakim momencie) dokonuje się utrata zbawienia?” (S. Kaczmarek). Prelegent powołując się na wypowiedź Orygenesusa, odpowiedział, iż w obu przypadkach czynnikiem decydującym jest wola (pragnienie/wybór dobra lub zła). Na koniec głos zabrał ks. prof. E. Staniek, który najpierw wyjaśnił genezę tematu sympozjum stwierdzając, iż kwestia relacji świętości do dobra interesowała go od czasów licealnych, a następnie krótko odniósł się do każdego wystąpienia. Jego zdaniem, pierwszy prelegent pokazał, iż w starożytnych religiach świętość, najczęściej identyfikowana z doskonałością, ma podstawy nie tylko moralne, ale też poznawcze (z czym wiązała się często kwestia immanencji Boga). Stwierdził też, że interesujące zagadnienia pojawiają się przy zderzeniu tych koncepcji z judaizmem i chrześcijaństwem, które podkreślając transcendencję Boga, ukazują Jego udział w uświęcaniu człowieka, co przedstawione zostało w trzecim referacie. Natomiast – jak podkreślił – drugi referat ukazał interesujący problem wspólnoty ludzi „uświęconych”, przeciwstawiając ją wspólnocie ludzi, którzy dobrowolnie z tego zrezygnowali. W podsumowaniu ks. E. Staniek stwierdził, iż zaprezentowane referaty potwierdziły potrzebę badania tych dwóch obszarów.

Jako ostatni głos zabrał ks. prof. dr hab. Piotr Szczur (Lublin, KUL), odczytując list od prezesa Sekcji Patrystycznej – ks. prof. Mariusza Szrama (KUL) – w którym ten w imieniu polskich patrologów wyraził ks. prof. E. Stańkowi wdzięczność za wieloletnią pracę naukowo-dydaktyczną.

Anna Z. Zmorzanka – Lublin, KUL